

blumizdavastvo.rs

JERAN TUNSTREM (1937–2000) jedan je od značajnijih pisaca švedske književnosti druge polovine XX veka. Preko četiri decenije pisao je romane, pesničke knjige, priče i radio-drame, a najpoznatiji je po romanu *Božićni oratorijum*, za koji je dobio najvažniju regionalnu književnu nagradu *Nordiska Rådets litteraturpris* 1984. Za roman *Berömda män som varit i Sunne* dobio je najznačajniju švedsku književnu nagradu *Augustpriset*. Tunstrem u svojim romanima duboko analizira međuljudske odnose, njegov stil je na granci magičnog realizma, a teme kojima se bavi su lične, intimne, istrgnute iz njegovog života. Krajem 1957. godine, seli se na grčko ostrvo Hidra, gde gde postaje prijatelj sa Akselom Jensenom, Marian Ihlen i Leonardom Koenom, čuvenim ljubavnim trouglom iz pesme „So Long, Marianne”.

b

Jeran Tunstrem

BOŽIĆNI ORATORIJUM

edicija

KIRKA (knjiga br. 29)

prevod sa švedskog

Zorica Kovačević

lektura

Kalipso

uredništvo

Tamara Krstić

Tijana Petković

Aleksandar Šurbatović

naslov originala i prava

JULIORATORIET by Göran Tunström;
copyright©Göran Tunström; First published
by Albert Bonniers förlag, Sweden. Published
in the Serbian language by Bonnier Rights,
Stockholm and Illustrata Agency

*Recikliraj, zasadi, koristi zelenu
energiju, putuj ekološki održivo.
Brini se o prirodi onako kako se
ona oduvek brinula o nama.*

Nazvao sam kući da javim da sam stigao, čim sam se smestio u Hotel. U dečji, napukli glas mog sina uvukla se tmina. „Tata, imaš li u sobi televizor?” „Nemam”, rekoh mu dok sam gledao kako mi se pod cipelama topi sneg. „Ionako ne bih stigao da ga gledam.” „Ima li tu neki bioskop?” Moj sin i ne zna u kom sam delu Švedske. „Bio je jedan kad sam bio mlađi.” „Zašto si hteo da dođeš baš tu?” „Morao sam”, odgovorih mu i obećah da ću svratiti i do Sturgatana. Moj sin voli najave na filmskim posterima. „Ako od ovog filma ne budete strahovali za život, znači da ste već mrtvi.” *„In space no one will hear you scream. And if someone could it would even be worse.”* Večeras je na repertoaru film „Magla” i, u skladu s tim, najava: *„What you can't see won't hurt you. It will kill you.”*

Dugo sam stajao ispred časovničarske radnje. Učinilo mi se da sve izgleda isto kao kad sam bio mali: na podlozi od sintetičkog snega posutog šljokicama i među svim tim Deda Mrazovima nagurana gomila časovnika, onih ručnih, lepih, zidnih s klatnom, starinskih kao bakinih, džepnih, damskih, na kojima se jedva može videti vreme, budilnika. Prebrojao sam dvadeset sedam različitih merača vremena i svi su radili.

Ipak, nijedan nije pokazivao isto vreme. Na jednom je bilo dva i petnaest, na drugom četiri i dvadeset, dok je na trećem otkucavalo podne, a možda i ponoć. I svi su predano kucali, svaki u svom ritmu, ne obazirući se na onaj do sebe. Nijedan neispravan, nijedan netačan, ni na jednom prošlosti, niti budućnosti. Svaki se uzdao u sopstveni mehanizam.

Isto je bilo i sa druge strane izloga. Ljudi su, po debelom snegu, proklizavali, zaletali se jedni u druge, a niko od njih istovremeno. Dok se neko trza iz košmarnog sna, drugi zastaje u sećanju na letnji dan.

Morao sam da zažmurim zbog snega i prigrnem kragnu kaputa, da u tom komadu tkanine pronađem mirnu luku, otisnem se u složeni lavirint sopstvenog vremena, da produžim ovom ulicom brojnih uspomena. Dok sam njom stupao koracima odrasle osobe, drugi deo mene je imao tri godine. Rukom kojom sam držao aktovku, istovremeno sam držao i majčinu ruku, pokazivao na kornet sa sladoledom, tom rukom sam se oslobodio iz tuče u Grčkoj, njome uživao u slastima partiture. Svako postignuće iz prošlosti je radalo hiljadu drugih mogućnosti, od kojih bi svaka hrlila ka sopstvenoj budućnosti. Tekle su nezaustavljivo u pusto-poljane svesti, i to sve više njih, senke kao lovci, senke kao ulov. Nikad spokoj.

Skrenuo sam preko Trga do Mosta nad uzanim kanalom punim uvek jednako užasno crne vode: koliko li se samo snova o Padu ovde nije ostvarilo! Prošao sam pored prazne kuće u kojoj sam nekad živeo, potom uz proklizavanje savladao uzbrdicu kod crkve. Beli i svečani ariši i tise su žudeli da pričaju bajke. U crkvi su već gorela svetla, ali ostao sam da na snegu posmatram svetlom obasjano crkveno dvorište. Video sam sebe među drvećem, kako sa skija padam pravo u sneg, koji mi se zavlaci u čarape i dugačke gaće. Onde je, nešto dalje, bio Balkon. I Hotel. Prošle su tolike godine, a ipak, u istom trenutku isti život. I ono što se ne može izbeći. Smrt koja stvara.

*

Kad sam se okrenuo da se uputim ka groblju, iza mene je već stajao i posmatrao me Egil Esping, s lopatom za sneg u

ruci. Bio je u crnom kaputu i tamnim pantalonama. Gologlav, bez kape, kao i uvek zalizan i masnokos.

„Viktore, jesi li to ti? Vratio si se. Video sam u novinama.”

„Pa, ovaj...”

„Ma, stigao si, nego šta! Video sam te jednom na televiziji. A tamo ima svakojakog sveta. Dugo ti i ja nismo radili zajedno.”

Progutah knedlu. Osetih se kao izdajica.

„Ima bar trideset godina.”

„Trideset jedna”, ispravi me Egil. „Otišao si u avgustu. Došao sam ovde privremeno, isto kao i ti. Ali eto, ja sam i ostao. Hoćeš kafu?”

„Pa, ne znam.”

„Hajde, imaš ti vremena. Nije lako dirigovati svim tim ljudima, a? Ali to ti je u krvi. To je započeo tvoj ćale, jel' tako? On je bio je tvoj ćale, zar ne?”

„Aha.”

„Sačekaj, samo da očistim malo ovaj sneg. Imate još dvadeset minuta do početka. Nema smisla da ljudi unose sneg u crkvu.”

Usred žarkog leta smo uređivali groblje, krčili žbunje, grabuljali staze, sedeli u sad već trošnoj baraci i pričali o mrtvima koje su neprestano dovozili u mrtvačnicu. Bilo je to leto pre selidbe. Esping je išao ispred mene ka novom parohijskom domu, pa kroz vrata u podrum.

„Lepše je bilo u staroj zgradi, a? Ovi prozori su sad toliko visoko da moraš da se popneš na stolicu da pogledaš. Ono, nije da imaš da vidiš nešto posebno. Stalno iste ljude. Osim, naravno, kad ti dođeš. Jesi li video koliko nam je lepo novo kuvalo za kafu, eno ga tamo.”

Egil Esping sede na stolicu, otkopča kaput, nalakti se i zapali cigaretu. Oči su mu bile umorne. Pepeo cigarete je nervoznim prstima neprestano tresao na pod. Dugo je razmišljao o nečemu važnom.

„I... kako je to kad treba da nastupiš?”

„Ne razumem.”

„Pa, onako, na televiziji. Da li nešto drmneš? Neku cugu?”

„Misliš, da li nešto pre toga popijem? Ne.”

„Ni čašicu s nogu?” Dugo je o tome razmišljao slegnuvši ramenima na kraju, kao da mu je svejedno. „Neko bez toga ne bi mogao ni nos da promoli. Sigurno je stresno. Sve te kamere. Kao da si go, jel' tako?”

„Tako je. Ima li ovde kakvih dešavanja?”

„Daj, dugo nismo pričali. I, šta kažeš, posmatra te gomila ljudi? Kao da si go?”

„Upravo tako. Da li si ti sad šef groblja?”

„I nisam baš. Ali kad je šef na putu kao sad, ja sam šef umesto njega. Uzmi cigaretu. Da nisi možda nepušač?”

„Nažalost, ne.”

Sneg nam se topio oko nogu. Egil je sve to posmatrao, a onda je pogledom zaronio u veće dubine.

„Pre je sve bilo bolje. Danas te svi špijuniraju. Pre sam imao bicikl i niko ne bi ni primetio da sam skoknuo do radnje po piće. E, sad to više ne mogu. I tako, ništa se ne dešava u poslednjih pet-šest godina. Mislim, za nas zaposlene.”

„Imaš li ženu?”

„Ništa od toga nije bilo. Ali imam dete. Šest godina. Dečak.”

Pogledao me je kao iz jedne od raka koju kopa.

„Mnogo sam pio. Nije više mogla da me trpi. Sećaš li se Bertila? Umro je.”

„Stvarno? Pa dobro, bio je star.”

„Upucao se. Pravo u facu. Eno ga sad tamo, na Novom groblju, sahranjen je čak kod ograde. Reci ako hoćeš da idemo da vidimo.”

„Znači, ubio se?”

„Prvo ga je ostavila žena. Onda se on napio, pa je otišao u šumu. Nije došao u ponedeljak, a za dvadeset godina nije

odsustvovao ni jedan jedini dan. Nijedan dan, koliko god pijan da je bio. I onda, zovi ga telefonom: niko se ne javlja. Po podne smo otišli tamo. Razneo sebi pola glave.”

„Sećam se kako je sanjao o tome da leškari i sluša dobovanje kiše po krovu štale. I da pije pivo dok leži u senu.”

„Ne, to je bio Gustav.”

„Tako je, da!”

„I on je umro. Hajde, uzmi cigaretu!”

Egil Esping oduvek svakome hoće da ugodi. Nikome da ne smeta.

Kad mu je bilo šest, majka ga je povela do mosta i rekla mu da treba oboje da skoče da se utope, zato što joj je uništio život i bio porodična sramota.

„Imam još. Ni ja ne mogu bez cigareta. Znači, sviraćeš Baha. A šta ti se desilo s ćaletom, nestao je...?”

„Aha.”

„Obično se i ja prikradem da slušam kad neko svira. Jesi li ti... religiozan?”

„Ne znam.”

„Ali sviđa ti se kad sveštenik čita odlomke iz Biblije?”

Pogledao me je u oči.

„Nemoj nikome da kažeš da mi se to sviđa. Mislim, ne razumem ja baš sve delove propovedi, ali... To me smiruje. Kao da... Kao da, šta ti ja znam, čitam knjigu. O lutanju duše. Premda, možda ti... ne veruješ u sve to.”

„Tako je.”

„Pa, dobro, ništa onda.”

Okrenuo se leđima prema sobi i pogledao ka visokom prozoru. Sneg je pod svetlošću izgledao kao zlatno zrnelje.

„Teško je kopati po ovalikom snegu. Kao juče, na sahrani Eve Bergkvist. Znao si je?”

„Mislim da jesam”, tiho sam odgovorio Egilu, jer u ovom mestu jedva da je ikad i bilo upečatljivih lica. Bilo mi je drago što je poverovao da s njim mogu da podelim samoću.

„Ma, jesi sigurno. Imala je rak. Otišla je u bolnicu i rasplakala se kad su je pitali ima li rodbinu. Rekla im je da nema. Pitali je da li ima nekog poznanika, prijatelja. Ni to. I onda su shvatili koliko je sama i pobrinuli se za nju najbolje što su mogli, jer je imala rak dojke. Prvo se vratila kući sa zračenja, jer je imala rak veliki kao paradajz. Onda su je poslali u Karlstad, u stacionar za pacijente. I tamo je onda dobijala sendviče s jetrenom paštetom i krastavcem presečenim napola, znaš onako, uzduž. Nije bilo skoro nikog na sahrani, samo ja i sveštenik. Tako je to kad ostaneš sam... Nigde nikog... Čak ni njenog sina.”

Prošetao sam se do groblja. Sa obe strane staza gomile snega. Naleti vetra su ga nabacali i na nadgrobne spomenike. Jedva da su se nazirala imena, ali:

*How fit a place for contemplation is the dead of night
among the dwellings of the dead...*

*

„Johan Sebastijan Bah je od treperenja vazduha po celom svetu satkao nevidljivu Državu Božju kojom je, za života, hodao poput legendarnog kineskog slikara po slici”, kaže Oskar Lerke.

Tada je to bio Bah, ali ko danas ima snage da održava kategoriju radosti živom? Ko još, iz godine u godinu, čuva jezik tako da je i dalje dostupan?

Šta je to u meni imalo snage? Koji trenuci nam oblikuju život, koja su to prva lica obasjana bledim zracima naše svečnosti koja nas usmeravaju?

Teško sam otvorio crkvenu kapiju. Neko vreme sam oklevao u snegu pre nego što sam ih pogurao i ušao u grotlo ispunjeno svetlošću.

„Dobro došli”, spustio sam kaput i šal na pod uz obraćanje orkestru i horistima, koji su sedeli napred. „Zovem se Viktor Ude i čestitam vam što ste mene dobili za dirigenta, jer niko drugi se ne bi upustio u nešto danas toliko suludo kao što je upravljanje crkvenim horom. To je tradicija, koja...”, i sada se to više nije ticalo njih, jer je to bila moja priča..., „datira od pre više godina. Kao što i sami znate, nije lako okupiti muzičare u jedno ovakvo malo mesto, pa ipak...”

Pesma bi mi prostrujala kroz kičmu, to je uvek bilo tako. Duboko u mojoj svesti bi se otvorila vrata i provirila bi lica... Gde li su trube? Gde je Ditrih Fišer Diskau? Hor bečkih dečaka, gde je Fan Kesteren? Kao da preispitujete Jevandelistu, da li je to baš on. Znate li vi išta o muzici? Da li je vredno da žrtvujete čitanje dobrih knjiga, ambiciju da tumačite ikone ili Bhagavadgitu? Treba da slavimo misteriju rođenja od koje sve i počinje. Od prve kantate Bahovog *Božićnog oratorijuma*. *Jauchzet, frohlocket! Auf, preiset die Tage!* Gde ste, trube i timpani?

Vrata crkve su bila otvorena. Čuo sam kako mi se glas stišava:

„Treba da znate da su ovakva dela pisana nedeljom. Glasovi su se dodavali ponedeljkom i utorkom. Čitava Bahova porodica je radila skupa i teško je razaznati rukopis Johana Sebastijana od rukopisa, uz dužno poštovanje, njegove supruge. Sredom i četvrtkom su ispisivane kopije, petkom i subotom su trajale probe, a po završenom poslu svi su mogli na miru da popiju kafu. I tako punih pet-šest godina. Ipak, ne zaboravite da im je u to vreme za komponovanje od pomoći bila gomila formula: postojala je emblematika. Stvaralački proces kom, u današnje vreme, pridajemo veliki značaj nekad je bio samo šminka. Željeni efekat se postižao uglavnom pomoću emblema. Te formule su klišeji. Kao nameštaj. Kao stolica. Ona treba da ima određena svojstva,

da ima noge, naslon, sedište. S druge strane, imamo Van Gogovu stolicu, pa onda Pikasovu – i upravo njih pamtim!

Ne zaboravite ni to da Bah nikad nije saradivao s nekim zaista dobrim libretistom. Libreta za njegova dela je pisao uglavnom upravnik lajpciške pošte Henrici, poznat još i kao Pikander. Lično nemam ništa protiv poštanskih službenika, moj komšija u Ingesundu radi u pošti i nigde, osim kod njega, nećete naći bolje vino od šipurka. Imamo zatim delove koji se direktno zasnivaju na biblijskim tekstovima i koje je sastavio sam Bah. Jevanđeliste uokviruje jednoglasno pevanje, koral u današnjem smislu, u kom se čitav spektakl, da izvinite, posmatra sa strane. Uporedite to sa operom, gde radnja teče i iznenada se zaustavlja. Sve staje i od nečijih misli nastaju arije, svojevrsna jevanđelja. Baš kao i u *Operi za tri groša*, kad Dženi peva u javnoj kući: sve stoji. I to traje mnogo *dugo*. Ali toliko i treba da traje.

Setite se, dragi moji, i braće Marks. Žustra radnja, jurnjava, ljubav. Brzo se izdižu arijom viceva i to je divno. Upravo to i jeste privilegija čoveka, da može da se izmesti iz vremena i prostora. Mnogo naučenog, moje dame i gospodo, mnogo meditacije i nešto malo teologije ima u ovoj mojoj tintari”, rekoh s prstom na slepoočnici. Hor se nasmeja.

„Ovo je, dakle, funkcionalna muzika za Božić 1734. Johan Sebastijan se služi parodijom: svetovnom muzikom s verskim tekstom. Da li je bio u žurbi? Ili je možda bio toliko pametan da ne razdvaja svetovnu od duhovne ljubavi? O ovome se može razmišljati. Eros, Agape. Koliko je vode u čaši? Kako su ovu muziku doživeli slušaoci dok su je slušali u svetovnim ložama? Prvi deo, *'Jauchzet, frohlocket! Auf, preiset die Tage'*, koji se u stvari zove *'Tönet Ihr Pauken...'* je svetovni tekst i zvuči, izvinićete, nenormalno dobro, u svetovnom kontekstu, kao jedna sasvim obična priča, koju u nekoj od dvorskih sala ili u nekom zamku izvodi grupa loše plaćenih studenata. Reč je, dakle, o lakejskoj muzici. Fine

dame i gospoda bi neko vreme sedeli i razgovarali, popili po čašicu, osećali se kao da učestvuju. I slušajte sad!" Iz džepa izvukoh mali kasetofon.

„Jauchzet, frohlocket... trube...”

Kasetofon sam okrenuo prema horu i njihao se u taktu, počeo da dirigujem bečkim orkestrom u pokušaju da potisnem njihovog dirigenta Arnonkura, gledao sam horiste dok sam gazio po crvenim resama šala:

„Peva hor... dienet dem Höchsten... smirujuća tema, meka, afektacija ista kao i u svetovnoj muzici. Međutim, na prelazu devetnaestog u dvadeseti vek, Švajcer, dakle, Albert kaže da je takav hor prijemčiviji za religioznu upotrebu, dok su arije... Ššš! Tipični afekat, stiže tema... obratite pažnju na redosled instrumenata. Timpani, trube, slavlje! Slavlje, prijatelji, pam- pam-pam. A sada mi, jedan, dva...

*Jauchzeit, frohlocket! Auf, preiset die Tage,
Rühmet, was heute der Höchste getan!*

II

Jednog juna, tridesetih godina dvadesetog veka, Sulvej Nurdenson je stajala na pošljunčanoj stazi svog seoskog domaćinstva u Vermlandu, na zapadu Švedske, s nogama na pedalama novog bicikla, koji je dobila od Arona. Ushićena, vrela od radosti, stezala je blistavi guvernal. Krenula je do mesta Sune da sa kantorom Jankeom porazgovara o jesenjem koncertu nakon desetogodišnjih priprema.

„Zaboravila sam da isključim gramofon”, reče Sidneru.

Pošašolji ga, potom, po kosi, pomilova Eva Lisu po obrazu, pogleda jezero i duge popodnevene senke po polju.

„Isključiću ga ja, mama”, odgovori Sidner, ali kao i mnogo puta pre, dodaće kasnije jedno *nisam stigao*. Sve troje slušaju muziku koja dopire kroz otvoreni prozor:

*Lasset das Zagen, verbannet die Klage,
Stimmet voll Jauchzen und Fröhlichkeit an!
Dienet dem Höchsten mit herrlichen Chören
Lasst uns den Namen des Herrschers verehren!*

I sada zastaju, kao i mnogo puta dotad, ušuškani u Bahovu božićnu muziku.

„Poguraj me, malo, Sidnere.”

On rukama hvata nosač na zadnjem točku bicikla, odupire se nogama o šljunak i gura. Sulvej seda na sedište i kreće, točkovi zašuštaše, pesak i šljunak počеше da pršte unaokolo i ona plućima udahnu čitavo leto, drveće i stazu između jarka

i puta, udahnu miris cveta suručiće, ivanjskog cveća, belih rada. Sidner prepreči preko dvorišta, izađe na strmu ivicu tačno iznad okuke i poviče: „Zdravo...” Spazi zatim krave, oca, Sulvej kako koči, lanac bicikla koji spada, vidi da majka više ne može da skrene, vidi krave koje pred strelovitim ubrzanjem bicikla skaču u stranu, čak ne stižu da se sklone, vidi da se Sulvej zariva direktno u tu gomilu mesa, rogova i kopita, vidi je kako pada i ostaje da leži dok je krave gaze, još dugo pošto je ispustila dušu. „Postoji jedan beskonačni trenutak”, kaže Sidner u knjizi pod nazivom *O milovanju*.

*

Sadašnjost je, piše Sidner, ono glasno vreme koje kulja kroz naša čula, potom prodire u veoma razgranati sistem kanala za navodnjavanje iz kojih niče naše seme. On ovde, sasvim jasno, upućuje na dan kad mu je bilo dvanaest godina. Dok sedi u krošnji drveta, shvata koliko su samo riđe pletenice Eva Lise spram tmine kod otvorenih štalskih vrata. Pletenice lepršaju zbog brzine kojom ona trči da stigne Sulvej, podignutih ruku, sa suknjom koja se obmotava preko zarozanih čarapa. Viče: „Čekaj me, mama.”

Ne čuje da je Sidner doziva. On ne mrda.

„Čovek još dugo nakon što potrči može stajati u mestu. I tako, u tom stajanju, primeti da je stigao do Novog Zelanda”, dodaje Sidner.

Ipak, Sidner daje sve od sebe i uspeva da stigne Eva Lisu pre okuke, kod žbuna već obranih divljih jagoda, gde rastu majčina dušica i bokvica. Baca se na nju i oboje padaju na put od sasušenog blata. Njeno široko lice se okreće ka njemu, razmak između prednjih zuba zuri u njega. U njega zure i njene uši i nos, ona pokušava da se otrgne. On je grize za obraz, počinje da joj curi krv, ona pod njim leži nepomično, telo joj se opušta, isijava toplotu, jedno drugom mogu da

vide misli, zemlja se okreće. Šta će sad biti? Šta li će sad on da uradi? Kako izgleda naredni svet?

„Šta to radiš, Sidnere? Jesi li normalan?”

„Mama”, prošapta on, iako je sve bilo isto. Skotrlja se sa Eva Lise, oseti kako su mu vlažne pantalone, žmuri. Kako da ponovo nastane svet? Koja bi imena nadenuli jedno drugom? Kad se ne bi zvao Sidner, ne bi morao da se brine šta se desilo. Mogao bi da bude neko ko je došao u goste i čuo da se u šumi desilo nešto strašno.

Mrsko mu je ime koje nosi, ali Eva Lisa sad sedi, dok u njega zure njene bele gaće.

„Sidnere, šta ti je?”

Ne pitaj me, pokušava da viče, ali mu se glas sklupčava u crnu rupu.

Samo da su roditelji hteli da mu daju neko drugo ime. Sutlijaš, Letva za Ogradu, Nedeljno Jutro, ma bilo koje.

„Idem po mamu.”

„Nemoj”, glasom joj ošinu uši.

„Baš si govno, Sidnere.”

Mnogo puta je Sidner sanjao kako pada niz strminu, kako se utapa, ali kad bi se probudio i otišao do roditeljske postelje, govorili bi mu samo to da snove treba sačekati. „Da čekam i najveći san na svetu, iz godine u godinu? Da čekam dok ne ostarim i konačno se zaista ne probudim mrtav? Hoće li mi tako izgledati život?”

Dok ustaju, on joj sasvim *tiho* govori kako ne sme da ide tamo, da treba da sačekaju tu. Eva Lisa briše obraz, ruka joj je krvava.

„Govno jedno, tužiću te mami.”

Ipak, kao da tek sad Sidnera stvarno gleda u oči.

Drugacije su dok ka njoj pruža ruku i prljavim prstima dotiče krv. „Izvini...” Jednako tiho govori i ona njemu:

„Zašto si to uradio?”

božićni oratorijum

„Videćeš, jednog dana”, Sidner oseti kako ga napuštaju reči, jednog dana će ti sve biti jasno.

Posmatraju zatim kako Aron dotrčava probijajući se kroz stoku. U rukama nosi nešto krvavo, nešto što nije za gledanje. Niti su za slušanje njegovi krici:

„Pobegle su mi kraaaveeee. Joooj, ne mogu da skupim kraaaveeee.”

I on tako protrčava pored njih ka Svemu ostalom što počinje da se svlači. Kuća se svlači i jelke u šumi, panj za cepanje drva i sekira zarivena usred njega, trava se svlači i okreće prema putu, sve se zbija da Arona prihvati kad padne.

Aron tumara po spoljnom obodu sna. Tu su beli i tamnoljubičasti cvetovi bobaa, oko kojih je sada, u četiri ujutru, rosa svila mrežu. Rastu u dugim lejama ispod kuće. Šargarepe su svetlozelene, još nezrele, Aron odlazi do njih i posmatra tragove divljih životinja. Pita se zašto nije postavio mrežu. Prsti su mu nekad bili nemirni.

Prolazi kroz polja ovsa, kroz pašnjake. Zastaje da vidi nešto što isprva izgleda kao kamen, kravlji izmet, suva grana. Sasvim polako, jedva primetno, ta stvar poprima drugi oblik, sjedinjuje se sa imenom. Međutim, svemu ovom najčešće prethodi jedan beli trenutak koji zna da traje minutima, trenutak kad kamen odbija da bude kamen, a ruka da bude ruka, kad ne možeš umreti jer više nisi živ.

Vraća se na imanje dok sunce bakrenom bojom već dotiče niži red prozora na kom je i mačka sa zracima sunca u crnom krznu. Aron jednom nogom ponovo stoji u povrtnjaku: to je za Sulvej bila sveta zemlja. S proleća bi joj pomagao oko kopanja, odatle bi zatim odlazio u polja, ostavljajući je bosonogu da kleči u zemlji spremnoj za sadnju, jer se neobično mnogo plašio setve. Seme je bilo previše sitno. Vraćao bi se u jesen, za berbu, žetvu, skladištenje u pesku i nošenje u podrum.

A sada posmatra sećanje na nju. Sagnuta bi prolazila lejama, meke grudi bi joj ispunjavale bluzu, sklanjala bi kosu sa čela tako da je u njoj ostajao pokoji blatnjavi pramen. Za njega je ona bila nešto najlepše, sve je poredio s njom. Nije

joj smetalo da je posmatra leti izjutra dok naporno radi. Svakim pokretom je zgrtala toliko svetlosti da je bilo dovoljno i za njega.

Pronalazila je osmeh onde gde se nije mogao ni naslutiti.

A ovde je nedostajalo osmeha. Seljaci se ne smeju jer je za njih smeh ravan izdaji. Saginje se, pokušava da ne misli na nju, trudi se da oplevi korov u koji su bob, grašak i cvekle zarasli već duboko.

Ali kao da mu neko podiže ruku.

Arone, ovde ne smeš da pleviš! Ova zemlja pripada Sulvej. Korov nju čeka. Ako ga ti iščupaš, ona ti više neće dolaziti.

Kraj njega zaleprša osmeh.

Ustaje i žmirka od sunca. Na usne mu sleće smešak dok posmatra zemlju: tome ne bi nikad odolela!

I šta je sad smrt naspram ovakve blistave ljubavi među drvećem, na tlu, u izmaglici nad vodom.

Sve je na svom mestu: prošle godine je štala okrečena novom, crvenom bojom, stogovi sena sveži, naslagani uz stablo velike breze, kamena ograda visoka, a detelina vlažna. Sa spoljne strane kuhinjskog prozora njišu se pupavice, dok ih zadivljeno posmatraju mali, turski karanfili. Mačka sedi na prozoru, plavocrne uši joj se mrdaju dok sluša zujanje muve.

O, ne, od ovakvog sna se ne odustaje.

Treba ga samo sačekati.

Aron se probija kroz grmove ribizli da iza kuće uzme merdevine. Od jutros se ni jedno ni drugo dete nije iskralo da piški, a on želi da ih vidi.

Ipak, deca ne spavaju. Sede tako goluždrava u krevetima, u istom su svetu kao i on, a on nema ništa da im pruži.

Niti može da se svije u njihove otvorene duše.

Prikrada im se uplašen što im donosi toliku tminu.

Čemer i u Sidnerovim očima: prekrštenih nogu sedi na posteljini, more ga vatrene stihije.

„Hoću samo da...”, reče Aron čačkajući git na prozoru. Jedan komad otpada, udara o merdevine. Ruka mu zastaje.

„Tata, gladna sam”, javi se Eva Lisa. S njom će ići lakše. Sećanja će joj iščileti iz duše. Ali Sidnerova?

„Spavaj još malo, rano je.”

„A što ti ne spavaš?”

Sulvej je bila ta koja daje. Ta koja govori. A šta je on? Ništa. Samo onaj koji pozajmljuje. Bio je kao otpadnik koji tek ponekad može da se uvuče pod njenu svetlost i učestvuje. I sada... šta je ostalo?

Nespretno silazi niz merdevine, trči niz poljanu, kroz šumu, do puta kojim se prevozi drvna građa, a dok trči, mesec jun se pretvara u jul. Stiže, zatim, avgust, pa septembar, počinje kiša, natapa oranicu, natapa seme. Kolski tragovi na putu ispunjeni vodom, u štali muču krave usahlih vimena. Aron se grči na jednom kamenu. Niko nije oplevio korov. Niko mu se nije uvukao u krevet. Sulvej je previše zaokupljena smrću, moraće za previše toga da se pobrine.

*

Aron je odustao već u oktobru i pored toga što su mu komšije pomogle i oko stoke i žetve. Kuću i stoku je dao na prodaju. Znao je da mu nema druge.

Dok je poslednjeg dana iznosio nameštaj i kuhinjski pribor koji je odlučio da zadrži, Sulvej je stajala pred ogledalom u spavaćoj sobi u pokušaju da ga spreči da izađe. Vezala je maramu oko vrata, u ustima je držala šnalu smešeći mu se:

„Samo da se sredim”, reče mu, a pogledi im se sretoše u ogledalu. „Brzo ću ja.”

Aron klimnu glavom, krenu ka njoj, ka ogledalu koje se pod pritiskom njegovih ruku razbi na hiljadu komada. Sidner je ćutke stajao iza njega posmatrajući jezerca od krhotina.

„Sidnere, molim te, donesi mi metlu.”

„Već smo je spakovali sa ostalim stvarima.”

„Uradi šta ti kažem”, povika Aron. Sad je prvi put povisio glas na svoje dete.

Dok je Sidner napolju kopao po stvarima na kolima, Aron je pokušavao da sakupi komade ogledala, da ponovo sastavi Sulvej. Ležao je na podu, gledao njen odraz, opazio kako trepće u krhotinama. Zalepršala je njena ljubičasta marama i znao je da će u ostalim delićima stakla pronaći i njene oči, njenu ruku, da će traganje potrajati.

„Gde si, Sulvej?”

I samo što Aronu Sulvej nije odgovorila iz parčeta ogledala koje je podigao ka svetlosti, Sidner se vratio ulazeći u sobu unatraske, noseći đubrovnik i metlu. Zastao je:

„Tata, šta je bilo?”

„Vidiš da se selimo.” Aron je puzao po podnim daskama ruku punih krhotina. Kad se približio zidu, zgrčio se da pokupi sve deliće, a od stezanja šaka počeli su da mu krvare prsti.

„Možeš li mi ovo ikad oprostiti?”

„Nisi ti kriv, tata.”

„Jesam”, odgovori Aron. „Sedi pored mene. Ja... nemam snage... više ni za šta.”

Plakali su u praznoj sobi, jedan pored drugog, oslonjeni o zid s tapetama na kojima su ostali ružni, bleđi četvorouglovi od slika i fotografija. Videle su se ogrebotine, prašina, a iz jedne pukotine je svetlucavu glavu promolila i zihernadla. Kod prozora su obletale muve ka kišnom nebu i konju koji rže pred kućom i koji će im život preneti odavde u grad.

„Da ponesem gramofon?”

Trenutak potom je gramofon već bio na zavežljaju posteljine.